

Podprůměr

(Čerpáno ze stati **prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, CSc.**)

Zvykli jsme si hledat za každým školním neúspěchem nějakou specifickou vývojovou poruchu učení, neboť tato diagnóza je pro rodiče i širší okolí společensky přijatelná. Některé děti ale docela obyčejně nedosahují intelektové úrovně svých vrstevníků. Není to jejich chyba ani ostuda. Berme to, jak to je.

V několika posledních desetiletích jsme si z psychologické poradenské praxe mohli odnést závažný poznatek, že lehké odchylky mentálního vývoje nabývají čím dál většího společenského významu.

Nadále je tu problém psychické deprivace dětí vyrůstajících v ústavním prostředí, tj. mimo rodinu. Na jejím pozadí však vyrostl problém tzv. subdeprivace (čili lehčího stupně deprivace) u dětí vyrůstajících v rodinách, a to navenek mnohdy zcela nenápadných, které však své základní funkce neplní a následkem toho ani nemohou uspokojovat základní psychické potřeby dítěte.

Nadále je tu problém dětské mozkové obrny, avšak na jeho pozadí máme dnes více těžkostí s lehkými mozkovými dysfunkcemi a specifickými poruchami učení.

Nadále budeme mít co dělat s vážnější mentální retardací, ale více otázek se dnes hromadí kolem opoždění lehčího, které je na škále intelektového označováno jen jako **podprůměr**. A právě tento intelektový podprůměr je námětem našeho zamyšlení.

Jsou totiž děti, které se v duševním vývoji sice lehce, ale přece jen znatelně opoždějí, takže ani později nedosáhnou té úrovně, jakou má velká většina jejich vrstevníků.

Zůstávají tedy pod průměrem – přibližně na úrovni 80–90 % normální intelektové výkonnosti. Příčin takového opoždění je mnoho – těmi se zabývat nebudeme. Chceme však rodičům a učitelům připomenout, že není vždycky snadné takovým dětem porozumět a že ještě obtížnější bývá najít pro ně nejvhodnější školní zařazení.

Ve hře je mnoho činitelů, z nichž nejvýznamnější je patrně určité zklamání rodičů nad tím, že jejich dítě ve škole nestačí tak, jak by si představovali. Výsledkem pak bývá soustředěný „vzdělávací nátlak“ rodiny a školy, kterému dítě nemůže uniknout a pod kterým se buď neuroticky hrouť, nebo upadá do apatie, nebo hledá cesty nějakého náhradního uspokojení, přičemž za takových okolností se jeho školní prospěch zákonitě jen dále zhoršuje. Na jedno rodičovské zklamání se pak nabalují zklamání další a další. Chceme však také ukázat, že tomu tak rozhodně být nemusí.

První příklad z praxe

Paní učitelka posílá k psychologickému vyšetření dívku z 2. ročníku, která při psaní často vynechává háčky a čárky. Otázka zní, nejde-li v tomto případě o dyslexii. Poněvadž dyslexie bývá pro rodiče i učitele pochopitelně přijatelnější diagnózou než opoždění intelektového vývoje, musíme být opatrní. Stává se dnes dosti často krycí nálepkou za školní obtíže docela jiného původu.

Holčičce je teď 10 let, do školy nastupovala s ročním odkladem a první třídu opakovala. Měla by tedy být už ve 4. ročníku. Má ráda tělocvik a plavání, ráda kreslí, má zájem o šití a jiné domácí práce. Kamarádek má dost, mezi dětmi je oblíbená. Teprve nakonec se matka svěří s největší svou starostí: zda má děvče zůstat v základní škole, nebo přejít do zvláštní školy, kde podle názoru paní učitelky bude vynikat. Dívka je to docela milá, pěkně se chová, je zřejmě dobře výchovně vedená, pracuje se zájmem a přiměřenou snahou, trochu pomaleji – ve všech psychologických testech a zkouškách odpovídá však její výkonnost dítěti přibližně o dva roky mladšímu, tj. osmiletému. Když to přepočítáme vzhledem k jejímu věku, vychází všechno mezi 80 % a 85 %, čili pod průměrem. Jinak nic – žádná dyslexie. Všechny mentální funkce v dobré souhře.

Druhý příklad z pra

Jde o chlapce v 7. třídě. Na vysvědčení má samé čtyřky, a když rodiče přijdou do školy, dovědí se, že se chlapec neučí, že je to s ním hrozné, že by si měl třídu zopakovat – a že kdyby chtěl a kdyby rodiče na jeho přípravu více dbali, že by to mohlo být lepší.

Chlapec má mladšího bratříčka, který se učí výborně a je vůbec jako jiskra. Navíc, oba rodiče jsou vysokoškoláci, žijí v menším okresním městě, kde má otec dost významné postavení, takže jsou svým okolím sledováni daleko ostřeji než někdo jiný.

Psychologické vyšetření ukazuje, že chlapcova intelektová výkonnost odpovídá přibližně 80 % normálu. Jeho křivka učení má normální průběh, je však znatelně „pomalejší“. A podobně jako u popsané situace holčičky v prvním příběhu nenacházíme jinak nic zvláštního – docela milý, snaživý, pracovitý chlapec. Má plno zájmů, vyzná se v počítačích i ve sportu, dobře se vyjadřuje.

Navíc se dovídáme, že matka 12 let nešla do zaměstnání, jen aby se mohla oběma chlapcům plně věnovat, přičemž tento starší potřeboval daleko více péče, pomoci a povzbuzení než ten mladší. Domácí přípravu na školu dělá poctivě, takže v tomto bodě podezření školy nevychází.

Nechme rybu ve vodě

V případě podprůměrné holčičky v prvním příběhu je tu dilema, zdali dál základní, nebo zvláštní školu. Jednoznačnou odpověď však dát neumíme. V základní škole prospívat nebude - tak na ty čtyřky, ve zvláštní škole by asi skutečně mohla být mezi prvními – je to případ hraniční a s těmi je vždycky obtíž. Přitom pamatujeme, že zvláštní škola rozhodně není žádné odpadiště, nýbrž velice účelné výukové zařízení, a to právě pro děti, které tempu a nárokům základní školy nestačí. Pro mnohé je to účinná pomoc, ba záchrana.

V každém případě však pro takové dítě je škola nejtěžším úsekem jeho života. Po škole všechno může vypadat docela jinak – zaměstnání, pravda, nebude asi nijak zvlášť prestižní, ale může být společensky docela dobře přijatelné, tj. normální – a v osobním životě, ve vztazích k druhým lidem, ve vlastní rodině, kterou jednou založí, se uplatní daleko více ostatní vlastnosti takové dívky než ty, které jí neumožnily ve škole vyniknout. Tyto ostatní vlastnosti musíme tedy při psychologickém vyšetření především ověřovat a brát v úvahu při dalším rozhodování.

A co jsme viděli? Dívka je po nervové stránce docela stabilní, nějaké stresy si moc nepřipouští, je pracovitá, snaživá, její zájmy odpovídají věku a jsou dobře rozvinuty, netrpí žádnými pocity méněcennosti, rodina se k ní chová s porozuměním a povzbudivě – a co je zvláště z psychologického hlediska důležité, mezi dětmi ve třídě má přátele a kamarády a v jejich společnosti se cítí jako ryba ve vodě. Tato okolnost je pro dítě ve středním školním věku mimořádně významným činitelem. Jako vhodné řešení se tedy nabízí, aby děvče v základní škole zůstalo – ostatně ve 2. ročníku teď žádné výukové obtíže nemá (až na ty háčky a čárky) a pro postup do 3. ročníku je dobře připravena.

Na známkách nestojí svět

Kromě ostatních osobních vlastností bereme při rozhodování o školní budoucnosti dítěte v úvahu samozřejmě i postoje rodiny, ambice a prestiž, očekávání a nároky a vůbec atmosféru prostředí, v němž dítě dosud vyrůstalo a dále bude žít. A právě v tomto bodě nám dává tu pravou lekci rodina onoho staršího „podprůměrného“ chlapce. Její výchovný postup můžeme přijmout jako modelovou výchovnou strategii hodnou následování.

Chlapec má nižší nadání a v důsledku toho nevalný školní prospěch. Tuhle jednoduchou pravdu, které se mnohé rodiny tak zoufale brání, tato rodina přijala jako něco daného, s čím se prostě musí počítat a s čím se musí ovšem i náležitě hospodařit. Jak jsme uvedli, matka se chlapci od časného dětství velice věnuje. Příprava na školu však není alfa a omega veškerého snažení. Rodiče dbají na to, aby chlapec měl dost zábavy, volnosti a aby si užil toho, co odpovídá jeho klukovským zájmům a vývojovým potřebám. A skutečně i my to při psychologickém vyšetření s uspokojením zaznamenáváme.

Rodiče pochopili, že rozvíjení zájmů je u tohoto chlapce v tomto věku větším vkladem do budoucna než známky na vysvědčení. Ty se nezlepší, avšak zájmy budou určujícím činitelem v celém jeho dalším učení po škole. Pamatujme, prosím, na známou psychologickou poučku, která říká, že zájem vede pozornost. A v tomto konkrétním případě se dá dost spolehlivě předpovídat, že o co bude mít zájem, tomu se tento chlapec naučí – a stane se v tom třeba i odborníkem.

A co víc, rodiče jsou si dobře vědomi, že chlapec má dobré povahové vlastnosti, a tak tedy na nich cílevědomě výchovně pracují. V nich je totiž základna pro jeho další společenské uplatnění – a ne v naučených (nabířovaných) školních poučkách. Chlapec je pracovitý, dobrosrdečný, dovede pomáhat, je hodný k babičce a perfektně se stará o rodinného psa. A když čteme jeho odpovědi na otázky psychologického dotazníku, znovu si potvrzujeme, že jeho vyspělost citová, stejně jako výchovná připravenost je znatelně vyšší, než by se dalo soudit jen podle výsledků v inteligenčních testech a podle známek na vysvědčení.

Rodina udělala vskutku to nejlepší, co udělat mohla – i když tu nešťastnou školu chlapec proleze opravdu jen s odřenýma ušima.